

Л.Г. Дончак, к.е.н., доц.
І.В. Мартусенко, к.геогр.н., доц.
Д.Г. Шкварук, викладач

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ

Інноваційний потенціал підприємства та напрями підвищення ефективності його використання

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується високим рівнем невизначеності, структурними змінами, активними інституційними перетвореннями та іншими об'єктивними явищами економічного розвитку країни. Тому важливим і невід'ємним чинником забезпечення конкурентоспроможності та успішності підприємства є формування і реалізація потужного інноваційного потенціалу. У статті проведено аналіз теоретичних підходів до визначення поняття «інноваційний потенціал підприємства» та обґрунтовано власне бачення цієї категорії, під якою доцільно розглядати готовність і здатність підприємства до здійснення інноваційної діяльності за умов наявності необхідних для цього матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів. Сформовано фактори впливу на формування інноваційного потенціалу підприємства, що дозволить виокремити сукупність тих, які опосередковано та безпосередньо впливають на нього, і класифікувати їх за ознакою зовнішнього й внутрішнього впливу. Запропоновано та обґрунтовано основні напрями підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу, реалізація яких дасть можливість забезпечити динамічний збалансований інноваційний розвиток підприємства, підвищити рівень конкурентоспроможності й створити умови для посилення його економічної активності.

Ключові слова: інновації; потенціал; інноваційний потенціал підприємства; зовнішні чинники; внутрішні чинники.

Актуальність теми. Активне впровадження у виробництво новітніх досягнень науки і техніки набуває особливої популярності у сучасній світовій економіці. Поглиблення глобалізаційних процесів породжує проблемні завдання пошуку нових форм та методів у напрямі підвищення і створення умов забезпечення інноваційної діяльності господарюючих суб'єктів. Сьогодні конкурентоспроможними є підприємства, які мають потужний інноваційний потенціал та здатні гнучко реагувати на мінливість зовнішнього середовища. Тому інноваційний потенціал відіграє роль важливого фактора конкурентоспроможності й успішності будь-якої комерційної організації в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спираються автори. Вивченням теоретико-методичних аспектів дослідження інноваційного потенціалу підприємств займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема: Л.М. Гаєвська [1], О.В. Хмизова, О.М. Сисан [2], А.А. Глушенкова [3], І.Яненкова, Н.Бабкова-Пилипенко [4], В.В. Гурочкіна [5], О.В. Гук [6], D.Leyden [7], M.Mazzucato [8] та інші. Втім нині більш детального розгляду потребують питання сутності інноваційного потенціалу підприємства та шляхи підвищення ефективності його реалізації на якісно новій основі, зважаючи на всезростаючу роль інновацій.

Метою статті є дослідження сутності інноваційного потенціалу підприємства й визначення перспективних напрямів підвищення його ефективності.

Викладення основного матеріалу. Забезпечення сталого розвитку економіки потребує переходу вітчизняних підприємств на інноваційний шлях, який є необхідним чинником ефективності за ринкової системи господарювання й передбачає розробку і впровадження сучасних технологій та створення принципово нової продукції. Відтак саме інноваційна діяльність здатна сприяти стабільному та успішному розвитку підприємств на основі прискорення науково-технічного прогресу й освоєння його досягнень та забезпечити конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів [9, с. 82].

Варто зазначити, що під інноваціями (оновлення, поліпшення, нововведення) доцільно розуміти розробку та використання нових техніко-технологічних методів, засобів і способів організації виробничої діяльності, випуск нової, якісної продукції, що дає змогу отримати кращі результати виробництва, підвищити життєвий рівень населення, покращити умови праці, знизити негативні соціально-екологічні наслідки господарювання, заощадити виробничі ресурси [10–11]. За рахунок впровадження у виробництво нової продукції, технології, застосування новітніх продуктів в організації праці, технологічному процесі тощо підприємство отримує більший прибуток. Проте сьогодні не має чітко сформованого бачення, наскільки унікальними мають бути створені технологія, товар, послуга, щоб вони відповідали характеристикам інновації.

Важливість інновацій для підприємства передбачає тісний взаємозв'язок між науково-технічною, виробничою та інвестиційною діяльністю, що свідчить про необхідність дослідження інновацій в поєднанні з комплексом дій підприємства і складовими національної інноваційної інфраструктури, що формує інноваційний процес. Узагальнення аналітично-статистичних джерел інформації дозволяє нам виокремити такі групи факторів інноваційного розвитку підприємств:

- законодавчі – формують правову основу інноваційного розвитку підприємств в Україні на основі системи законних та підзаконних актів;
- організаційно-управлінські – впливають через інституційно-управлінські та інституційно-організаційні зміни в інноваційній сфері;
- фінансово-економічні – визначають особливості здійснення інноваційної діяльності підприємств з позицій грошово-кредитних, бюджетно-податкових, амортизаційних важелів інноваційного розвитку;
- техніко-технологічні – впливають на технічні та технологічні сторони інноваційної діяльності підприємств;
- соціальні – відділяють вплив соціальних наслідків інноваційного розвитку від впливу багатьох інших факторів;
- екологічні – визначають вплив новітніх технологій, нових матеріалів та видів енергії на довкілля в процесі інноваційної діяльності підприємств;
- гуманітарні – впливають на інноваційний розвиток через ступінь освіченості населення, рівень знань і науки в країні;
- інформаційні – визначають особливості інноваційного розвитку підприємств на основі використання інформаційних ресурсів.

Оскільки кінцевий результат як інноваційна продукція акумулюється інноваційним продуктом, то лише підприємництво може забезпечити загальносистемну результативність через власну інноваційну діяльність та систему управління. Системоутворюючими факторами при цьому будуть цільова спрямованість, організаційні структури та системи управління із врахуванням можливих напрямів розгортання трансформаційних процесів і напрямів організаційної реструктуризації підприємств.

Під потенціалом підприємства доцільно розуміти потенційні можливості господарюючого суб'єкта раціонально використовувати наявні на підприємстві ресурси з метою забезпечення ефективного функціонування за умов високого рівня невизначеності зовнішнього середовища [12, с. 8]

До поняття «інноваційний потенціал» науковці ставляться по-різному. Так заслуговує уваги проведене автором дослідження, відповідно до якого під цим поняттям варто розуміти [13, с. 304]:

- сукупність різних видів ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності підприємства;
- «міру готовності» підприємства виконати поставлені цілі щодо інноваційного розвитку;
- здатність підприємства розробляти й реалізовувати інноваційні проекти;
- сукупність можливостей підприємства в інноваційній діяльності.

На думку Л.М. Гаєвської, інноваційний потенціал підприємства доцільно розглядати як його стратегічну здатність до реалізації невикористаних можливостей інноваційних ресурсів. Під інноваційними ресурсами автор розуміє виробничі, інтелектуальні та інформаційні ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності підприємства [1, с. 195]. З точки зору ресурсного підходу, інноваційний потенціал підприємства досліджують такі автори, як О.В. Хмизова, О.М. Сисан [2], А.А. Глушенкова [3], І.Г. Яненкова, Н.П. Бабкова-Пилипенко [4], В.В. Гурочкіна [5], О.В. Гук [6] та інші. На їх думку, цю категорію варто трактувати як сукупність, наявність ресурсів на підприємстві для здійснення інноваційної діяльності.

Отже, можна сказати, що інноваційний потенціал підприємства – це готовність і здатність підприємства до здійснення інноваційної діяльності за умов наявності необхідних для цього матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів. Формування потенціалу підприємства здійснюється під впливом факторів, які доцільно поділити на внутрішні та зовнішні (рис. 1). Зовнішні фактори – це фактори зовнішнього середовища, які щодо підприємства та суб'єкта управління є некерованими, тобто такими, що не піддаються корегуванню й передбаченню. Внутрішні – це такі фактори внутрішнього середовища підприємства, які піддаються управлінню, корегуванню, та які можна передбачити. Саме ця група факторів визначає ефективність роботи підприємств, використання потенціалу.

Кількість внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на формування й розвиток інноваційного потенціалу підприємства, настільки велика, що врахувати усі досить складно. До основних внутрішніх факторів, на які доцільно звернути особливу увагу під час формування інноваційного потенціалу, належать стратегічні пріоритети, тобто основні цілі підприємства на довгострокову перспективу.

Одним з основних факторів, що безпосередньо впливає на інноваційний потенціал підприємства, є виробництво та маркетинг. Чим ефективніше організована виробнича й маркетингова діяльність будь-якого підприємства, тим кращий інноваційний потенціал матиме цей суб'єкт господарювання. Не менш важливим фактором є економічний і фінансовий стан підприємства, оскільки від його оцінки та аналізу залежатиме спроможність підприємства здійснювати інноваційну діяльність.

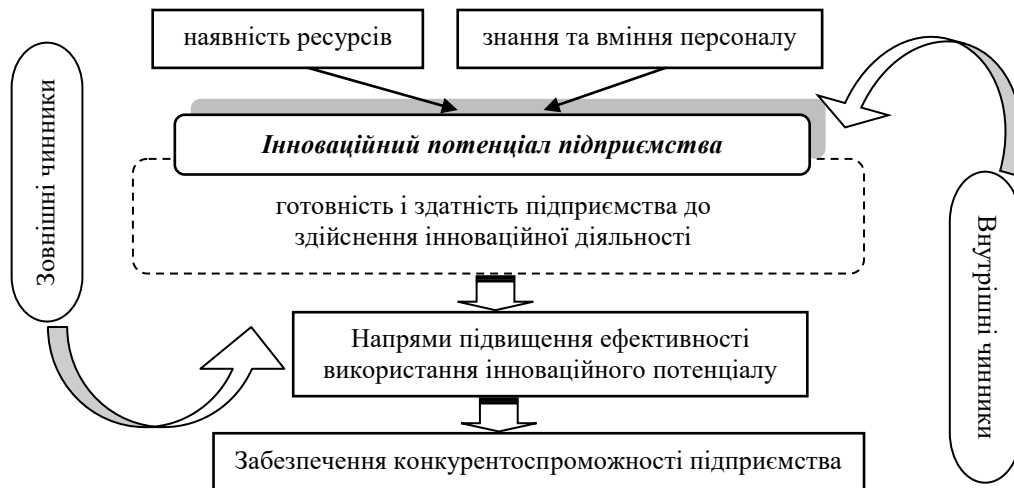

Рис. 1. Формування інноваційного потенціалу підприємства

В сучасних умовах на формування та розвиток інноваційного потенціалу підприємств значною мірою впливають зовнішні чинники, які, на відміну від внутрішніх, мають непрямий характер впливу, тобто опосередкований. До таких факторів доцільно зарахувати: по-перше, політико-правові фактори, які передбачають економічну стійкість, знижують підприємницькі ризики, сприяють залученню інвестицій, забезпечують політичні права та свободу підприємств тощо; по-друге, конкурентів, що змушує підприємства виробляти найбільш ефективні конкурентні позиції для забезпечення конкурентоздатності та конкурентостійкості, що суттєво впливає на формування інноваційного потенціалу підприємства, зокрема, на виробничі можливості, ресурсне забезпечення тощо; по-третє, економічні фактори, зокрема ВВП, темпи інфляції, валютний курс, процентні ставки, платіжний баланс, рівень безробіття, рівень оплати праці тощо; по-четверте, науково-технічні фактори, які впливають на рівень технологічного забезпечення виробництва; по-п'яте, соціально-культурні фактори, зокрема цінності, традиції, погляди, звички людей, що впливають на організаційні аспекти, види продукції тощо. Вагомими факторами, які опосередковано впливають на формування інноваційного потенціалу, є постачальники сировини, від яких залежать обсяги продукції, та споживачі, потреби яких є рушійною силою діяльності підприємств.

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасні умови господарювання підприємств є настільки неоднозначними та динамічними, що виокремити та обґрунтувати певну систему факторів формування та розвитку інноваційного потенціалу практично неможливо. Значна сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів впливає на процес ідентифікації і створення спектра підприємницьких можливостей, його структуризації та побудови певних організаційних форм задля стабільного розвитку й ефективного відтворення. Процеси масової глобалізації і посилення конкуренції спонукають до розроблення нової парадигми управління на всіх ієрархічних рівнях, спрямованої на формування його інноваційного типу. Задоволення потреб існуючих і перспективних ринків наукомісткою продукцією, збереження та підсилення конкурентних позицій може досягатися лише за умови реалізації інноваційного потенціалу, що передбачає створення дієвої інноваційної системи й ефективного управління нею.

Інноваційні ресурси, що пов'язані з науково-технічним прогресом, є важливим чинником процесу виробництва. Починаючи із зародження нової ідеї й до її практичної реалізації, інновації значно спрощують виробничий процес та сприяють підвищенню продуктивності праці. Крім цього, варто звернути увагу на ще один не менш важливий фактор виробництва – управління. Удосконалення системи управління має здійснюватися шляхом формування об'єднуючої ідеї інноваційного розвитку; узгодження інтересів працівників і керівництва господарюючого суб'єкта в зацікавленості щодо підвищення ефективності виробництва та якості виготовленої продукції. Тому сучасний розвиток економічної системи відбувається на основі формування й реалізації інноваційної моделі розвитку.

Інноваційному розвитку має сприяти дієвий механізм інноваційної діяльності, тому необхідним є налагодження зворотного зв'язку між зовнішнім середовищем і підприємством через систему інформаційного забезпечення. Це дає можливість на основі об'єктивних економічних законів створити ринковий механізм управління інноваційною діяльністю.

Розвиток елементів виробничо-господарської системи здійснюється через розвиток її інноваційного потенціалу як закономірної якісної цілеспрямованої та незворотної зміни. Формування інноваційного потенціалу залежить від того, наскільки виробнича система підприємств готова сприйняти інновацію. Слід зазначити, що сприйняття інновацій може набувати форму їх визнання у випадку, коли виробнича система зацікавлена і підготовлена до їх впровадження, або відторгнення, коли інновації суперечать інтересам підприємства, а виробнича система є не готовою до їх впровадження.

В цілому вважаємо, що під час реалізації інноваційної стратегії на всіх рівнях необхідно враховувати, по-перше, системність зазначеного процесу, а по-друге, базовість інноваційного потенціалу у формуванні всієї системи. З метою забезпечення сприйняття інновацій, управління інноваційною системою має також забезпечити оптимальне співвідношення характеристик впроваджуваних інновацій: об'єкт інновацій; рівень радикальності інновацій; рівень адаптивності інновацій; форма сприйняття інновацій; рівень цілісності та/або відокремленості інновацій в процесі їх впровадження.

Важливу роль у підвищенні інноваційної активності підприємства відіграє вибір і реалізація відповідної стратегії інноваційного розвитку підприємства. Для цього потрібна інформація щодо величини інноваційного потенціалу і рівня його використання. Моніторинг та оцінка рівня інноваційного потенціалу є актуальним завданням, оскільки його вирішення дає змогу приймати стратегічні й тактичні рішення щодо інноваційного розвитку підприємства і розвитку його стійких конкурентних переваг.

Реалізація інноваційного потенціалу підприємства можлива лише за умови, якщо будуть інвестиції на нові проекти, а інвестування на підприємствах в умовах сучасної економіки відбувається тоді, коли є гарантія, що будуть надходження від реалізації фінансових інвестицій. Тому важливим кроком у питанні підвищення ефективності інноваційного потенціалу підприємства є залучення інвестицій шляхом формування привабливої інвестиційної політики підприємства, що передбачає:

- визначення пріоритетів для підприємства в галузі інвестування;
- визначення переліку пріоритетності стратегічних інвестицій;
- постійне підвищення професійного рівня представників відділів з економічних відносин, інвестицій та економічного розвитку.

Інвестиційна привабливість як фактор конкурентоспроможності впливає на економічний розвиток підприємства залежно від розміру та стадії життєвого циклу і створює додаткові можливості для реалізації інноваційного потенціалу.

Для реалізації основних заходів у напрямі залучення інвестиційних ресурсів слід:

1) організувати та реалізувати основні промоційні інструменти, в яких зазначити інформацію про діяльність підприємства. З метою ефективного реалізації цього завдання є доцільним створення спеціального інвестиційного вісника, в якому можна було б подати усю необхідну інформацію, що стосується діяльності підприємства. Перевагою такої пропозиції є те, що вісник постійно оновлюватиметься та видаватиметься не лише в паперовому вигляді, але й розміщуватиметься на вебсайтах. Крім інформації про підприємство, у віснику також варто розміщувати загальну інформацію, яка стосуватиметься змін у законодавстві, оподаткуванні, нерухомоті тощо;

2) сформулювати чіткий маркетинговий план, який міститиме інформацію про ринки, інструменти, заходи з метою ефективності процесу інформування і переконання потенційних інвесторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проаналізувавши підходи до сутності та формування інноваційного потенціалу підприємства, можна зауважити неоднозначність трактування цієї категорії. На наш погляд, інноваційний потенціал – це готовність і здатність підприємства до здійснення інноваційної діяльності за умов наявності необхідних для цього матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів. Реалізація запропонованих напрямів підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу на всіх етапах дасть можливість забезпечити динамічний збалансований інноваційний розвиток підприємств на основі отримання синергійного ефекту від реалізації стратегії інвестиційного розвитку, підвищити рівень конкурентоспроможності та створити умови для посилення економічної активності суб'єктів економіки, що сприятиме поступовому пом'якшенню міжрегіональних диспропорцій, зменшенню ризиків і покращенню діяльності підприємств.

Список використаної літератури:

1. Гаєвська Л.М. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка / Л.М. Гаєвська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. – С. 192–196 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/38.pdf>.
2. Хмизова О.В. Напрями розвитку інноваційного потенціалу підприємства / О.В. Хмизова, О.М. Сисан // Наукові праці. Серія : Економіка. – 2016. – № 273. – С. 83–88.
3. Глушенкова А.А. Структура інноваційного потенціалу підприємств сфери телекомунікацій та інформатизації / А.А. Глушенкова // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2016. – № 4 (18). – С. 100–106.
4. Яненко І.Г. Інноваційний потенціал підприємства: складові та фактори впливу / І.Г. Яненко, Н.П. Бабкова-Пилипенко // Науковий огляд. – 2015. – № 14. – С. 63–71.
5. Гурочкіна В.В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту / В.В. Гурочкіна // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 5 (21). – С. 51–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No5/51.pdf>.
6. Гук О.В. Інноваційний потенціал як інструмент забезпечення інноваційного розвитку підприємства / О.В. Гук, О.С. Дейнека, Р.І. Лексін // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 14. – С. 348–351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/72.pdf>.

7. Leyden D. Publicsector entrepreneurship and the creation of a sustainable innovative economy / D.Leyden // *Small Business Economics*. – 2016. – Vol. 46, Issue 4. – P. 553–564.
8. Mazzucato M. From market fixing to marketcreating: a new framework for innovation policy / M.Mazzucato // *Industry and Innovation*. – 2016. – Vol. 23, Issue 2. – P. 140–156.
9. Дончак Л.Г. Інноваційний розвиток промислових підприємств Вінницької області / Л.Г. Дончак, В.В. Добіжа, В.Г. Мазур // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2019. – № 3. – С. 82–86.
10. Гордієнко С.Г. Інноваційна діяльність: проблеми, сутність, змістовні складові та напрями удосконалення / С.Г. Гордієнко // *Часопис Академії адвокатури України*. – 2014. – № 2 (23). – С. 15–32.
11. Якименко Н.В. Управління інноваційною сприйнятливістю як складова адаптивного управління інноваційним розвитком підприємств залізничного транспорту / Н.В. Якименко // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2012. – № 40. – С. 286–289.
12. Дончак Л.Г. Потенціал підприємства: сутність та загальні підходи до формування / Л.Г. Дончак // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2018. – № 4. – С. 7–11.
13. Альошин С.Ю. Науково-методичні підходи до оцінки стану інноваційного розвитку промислового підприємства / С.Ю. Альошин // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2014. – № 46. – С. 303–309.

References:

1. Gajevs'ka, L.M. (2017), «Innovacijnyj potencial pidpryjemstva ta jogo ocinka», *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky*, Issue 15, pp. 192–196, [Online], available at: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/38.pdf>
2. Hmyzova, O.V. and Cysan, O.M. (2016), «Naprijamy rozvytku innovacijnogo potencialu pidpryjemstva», *Naukovi praci, Serija Ekonomika*, No. 273, pp. 83–88.
3. Glushenkova, A.A. (2016), «Struktura innovacijnogo potencialu pidpryjemstv sfery telekomunikacij ta informatyzacii», *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, No. 4 (18), pp. 100–106.
4. Janenkova, I.G. and Babkova-Pylypenko, N.P. (2015), «Innovacijnyj potencial pidpryjemstva: skladovi ta faktory vplyvu», *Naukovyj ogljad*, No. 14, pp. 63–71.
5. Gurochkina, V.V. (2015), «Innovacijnyj potencial pidpryjemstva: sutnist' ta systema zahystu», *Ekonomika: realii chasu*, No. 5 (21), pp. 51–57, [Online], available at: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No5/51.pdf>
6. Guk, O.V., Dejneka, O.S. and Ljeksin, R.I. (2016), «Innovacijnyj potencial jak instrument zabezpechennja innovacijnogo rozvytku pidpryjemstva», *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky*, Issue 14, pp. 348–351, [Online], available at: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/72.pdf>
7. Leyden, D. (2016), «Publicsector entrepreneurship and the creation of a sustainable innovative economy», *Small Business Economics*, Vol. 46, Issue 4, pp. 553–564.
8. Mazzucato, M. (2016), «From market fixing to marketcreating: a new framework for innovation policy», *Industry and Innovation*, Vol. 23, Issue 2, pp. 140–156.
9. Donchak, L.G. and Mazur, V.G. (2019), «Innovacijnyj rozvytok promyslovyh pidpryjemstv Vinnyc'koi' oblasti», *Visnyk Hmel'nyc'kogo nacional'nogo universytetu*, No. 3, pp. 82–86.
10. Gordijenko, S.G. (2014), «Innovacijna dijal'nist': problemy, sutnist', zmistovni skladovi ta naprijamy udoskonalennja», *Chasopys Akademii' advokatury Ukrainy*, No. 2 (23), pp. 15–32.
11. Jakymenko, N.V. (2012), «Upravlinnja innovacijnoju sprynjatlyvistju jak skladova adaptynogo upravlinnja innovacijnym rozvytkom pidpryjemstv zaliznychnogo transportu», *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, No. 40, pp. 286–289.
12. Donchak, L.G. (2018), «Potencial pidpryjemstva: sutnist' ta zagal'ni pidhody do formuvannja», *Visnyk Hmel'nyc'kogo nacional'nogo universytetu*, No. 4, pp. 7–11.
13. Al'oshyn, S.Ju. (2014), «Naukovo-metodychni pidhody do ocinky stanu innovacijnogo rozvytku promysloвого pidpryjemstva», *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, No. 46, pp. 303–309.

Дончак Леся Григорівна – кандидат економічних наук, доцент Вінницького навчально-наукового інституту економіки ЗУНУ.

Наукові інтереси:

- ефективність внутрішнього економічного механізму; інноваційний розвиток підприємств.

Мартусенко Ірина Валеріївна – кандидат географічних наук, доцент Вінницького навчально-наукового інституту економіки ЗУНУ.

Наукові інтереси:

- проблеми розвитку просторової економіки, біоекономіки, геополітики, регіональної економіки, медичної географії, економіки АПК.

Шкварук Діна Григорівна – викладач Вінницького навчально-наукового інституту економіки ЗУНУ.

Наукові інтереси:

- місцеві бюджети; діяльність центрального банку; розвиток банківської системи.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2021.